

Cognitieve dissonantie

Ben Rovers

Je hoort gezagdragers en beleidsmakers op het terrein van politie en justitie soms hele rare uitspraken doen. Zo pleitte de minister van Justitie niet zo heel lang geleden voor de bouw van 1200 extra cellen, speciaal voor jongeren. Als argument voerde ze aan dat de bouw van extra gevangencellen in de afgelopen kabinetsperiode veel vruchten heeft afgeworpen. Dit zou onder andere blijken uit de gestaag dalende criminaliteitscijfers in Amsterdam. (Overigens meldde NRC-Handelsblad enkele dagen na deze uitspraak dat de criminaliteit in Amsterdam weer steeg, maar dit terzijde).

Nu deed de minister deze uitspraken in verkiezingstijd, dus je bent bijna geneigd te denken: het zij haar vergeven. Toch moet je ook rekening houden met de mogelijkheid dat zo iemand daadwerkelijk gelooft in haar boodschap en geen electoraal spelletje speelt. Ik weet trouwens niet wat iemand in zo'n geval meer moet worden aangerekend: het bewust onzin verkopen voor een goed doel (verkiezingswinst), hierbij het negatieve effect op de koop toenevend (verwachtingen creëren die je niet kunt waarmaken), of het geloven in die onzin en daar beleid op baseren.

In nieuwjaarstoespraken van korpschefs kom je ook regelmatig van dit soort uitspraken tegen. Hoe vaak hoor je zo'n gezagdrager dan niet beweren: '*Onze inzet* heeft geleid tot een daling van de criminaliteit.' Op welke wijze moet je zo'n uitspraak eigenlijk interpreteren? Ik zie drie mogelijkheden: (1) de man heeft zich niet verdiept in wat hij beweert, want een functionaris heeft de tekst geschreven, (2) hij is zich weliswaar bewust van wat hij zegt, maar hij weet dat het onzin is en (3) hij is zich bewust van wat hij zegt en gelooft er ook in. In het eerste geval is sprake van onwetenschap, in het tweede geval van bewuste misleiding en in het derde geval is sprake van verdringing. Aan zo'n uitspraak hangt dus altijd een draadje los.

De derde verklaring vind ik zelf de meest interessante en ook relevant voor de criminologie. Beleidsmakers bewegen zich voortdurend tussen werkelijkheid en wenselijkheid. Als de werkelijkheid weerbarstig is en het beleidsinstrumentarium beperkt, zie je bij veiligheidsfunctionarissen niet zelden cognitieve dissonantie optreden: een mentale toestand waarbij het gapende gat tussen werkelijkheid en wenselijkheid wordt gedicht door het beeld van de werkelijkheid zodanig aan te passen dat de beleidsinspanningen nut lijken te hebben. Dit proces is in zekere zin ook functioneel, omdat het beleidsmakers voorziet van een *drive* om door te gaan, nieuwe ideeën te verzinnen, et cetera.

Voor criminologen ligt dit anders. Als zij hun primaire taak, het produceren van werkelijkheid, serieus willen nemen, moeten ze afstand houden tot het domein van de wenselijkheid. De cognitieve- dissonantie-verklaring laat immers zien dat zij die inzetten op wenselijkheden zich in veel gevallen niet meer laten verrassen door de werkelijkheid.